

De havenstad Rotterdam en de zeelieden

In de tweede helft van de negentiende eeuw ontwikkelde Rotterdam zich van een relatief kleine handelsstad tot een belangrijke transitohaven. De aanleg van de Nieuwe Waterweg in de jaren 1880 zorgde voor een spectaculaire groei van de havenactiviteiten. De bevolking groeide mee: van ca. 90.000 bewoners in 1850 tot 300.000 in 1900, met nog een verdubbeling in de periode 1900 tot 1940. In 1909 werkte meer dan de helft van de actieve beroepsbevolking in havengebonden nijverheid en dienstverlening.⁶ De vakbondsleider Johan Brautigam kwam kort na de eeuwwisseling naar Rotterdam. In zijn boek *Langs de havens en op de schepen* (1956), over de strijd die de Algemene Nederlandse Zeemansbond in de jaren 1903-1918 voerde voor betere arbeidsverhoudingen voor zeelieden en dokwerkers, geeft Brautigam een beeld van het leven in de haven in die tijd. Hij beschrijft zijn eerste indrukken van Rotterdam, toen hij in 1903 aankwam in de stad:

Op de havens en rivierkaden bood de stad een beeld van drukte en leven, wat toch niet kon wegnemen, dat het een gore, vuile indruk maakte. Er bolderde zwaar gerei van ontelbare wagens met dubbel span over de bestrating van bolhoofdkeien. Op regenachtige dagen waren deze wegen zeer moeilijk begaanbaar. Gaande van de Leuvehaven naar de Boompjes en verder over de bruggen naar het havengebied (...) deed mij altijd denken aan de walgelijke buurten in Londen (...).⁷

Passagerende zeelieden vormden een vast onderdeel van het straatbeeld in de grote

havenstad. Na maanden op zee met lange werkdagen onder de ijzeren discipline van de schipper, en een verblijf in benauwde en onhygiënische omstandigheden onderdeks, zochten zij ontspanning aan wal. In de wijken dicht bij de havens wachtte hun vertier, maar ook veel gevaren. Aan wal viel de zeeman gemakkelijk ten prooi aan allerlei 'parasieten' die een aanval deden op zijn beurs. Bij korte verblijven lokten de vele kroegen in het havengebied. Hier werd de zeeman onder druk gezet om zo veel mogelijk te drinken en rondjes voor alle aanwezigen te betalen. De rosse buurten rond de Zandstraat en de Schiedamschedijk deden ook alles om zeelieden aan te trekken. Als een zeeman in Rotterdam afmonsterde, was hij van allerlei tussenpersonen afhankelijk om weer werk te krijgen. M.J. Brusse, een verslaggever van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, verkende in 1898, vermomd als zeeman, deze gesloten wereld om de misstanden zelf te ervaren en te documenteren. In zijn verslag beschrijft hij een netwerk van kroegbazen, slaapbazen en huurbazen. De huurbaas legde de contacten met de reders, en zorgde voor een plaats op een schip – tegen een flink percentage van het voorschot dat de zeeman van de reder kreeg in de vorm van een *advance note*. De slaapbazen die de zeeman onderdak boden, deden ook een aanslag op dit voorschot, in ruil voor meestal slechte accommodatie. Als tegenprestatie kreeg de zeeman behalve onderdak wat kleding en andere noodzakelijke uitrusting. Vaak was de zeeman al flink in de schulden geraakt als hij eindelijk weer aan boord ging. De kleine wereld beschreven door Brusse bevond zich in wat hij noemde